

PRZEWODNIK OBYWATELSKI

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
W LICEUM I TECHNIKUM
– ZAKRES PODSTAWOWY

7 MINILEKCJI OBYWATELSKICH

**materiały zawarte w niniejszej lekcji mogą
być wykorzystywane lub rozpowszechniane
jedynie w celach edukacyjnych
oraz wyłącznie
z notą o prawach autorskich
i ze wskazaniem źródła**

PRZEWODNIK OBYWATELSKI

LEKCJA 7

MŁODZI LUDZIE WOBEC PRAWA. JAK O TYM UCZYĆ?

7. MŁODZI LUDZIE WOBEC PRAWA. JAK O TYM UCZYĆ?

MINILEKCJA OBYWATELSKA

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz, jakie podstawowe uprawnienia mają osoby niepełnoletnie
- będziesz kształcić umiejętność czytania i interpretowania prawa na co dzień

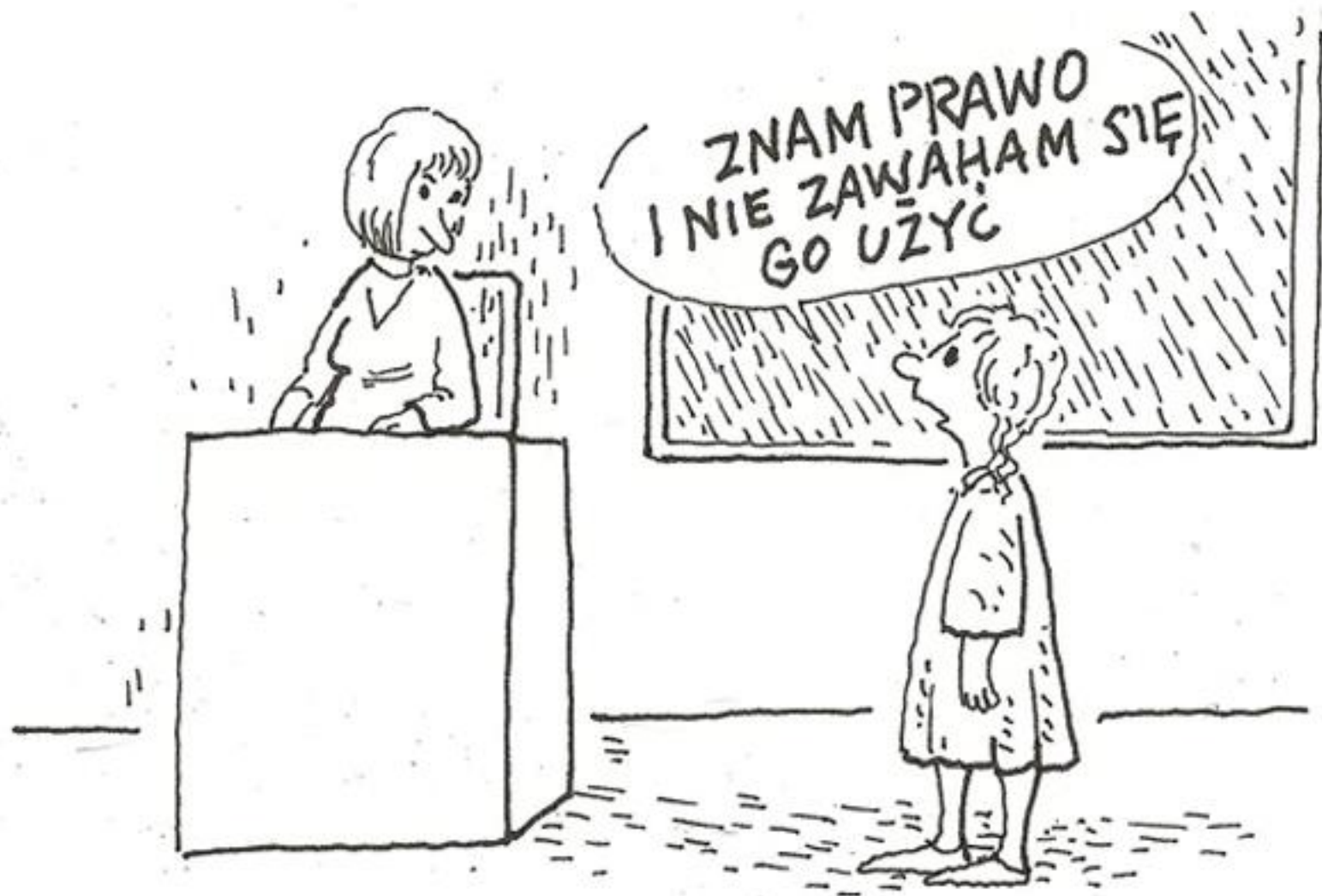

SŁOWNICZEK OBYWATELSKI

- osoba fizyczna • zdolność prawna • zdolność do czynności prawnych • prawo rodzinne •

KILKA SŁÓW O AUTORACH

- **Dagmara Woźniakowska-Fajst** – doktorka nauk prawnych, kryminolożka. Adiunktka na Uniwersytecie Warszawskim i w Polskiej Akademii Nauk. Absolwentka Szkoły Praw Człowieka Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Autorka prac naukowych z dziedziny kryminologii, a także materiałów edukacyjnych. Nauczycielka akademicka i specjalistka w dziedzinie edukacji prawnej.
- **Witold Klaus** – profesor w Instytucie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, prawnik, kryminolog i badacz migracji, działacz społeczny; ukończył Szkołę Praw Człowieka Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka; laureat Społecznego Nobla 2008 dla innowatora społecznego (nagroda przyznawana przez Fundację Ashoka – Innovators for the Public); autor wielu prac naukowych z zakresu kryminologii, wiktymologii, praw człowieka, migracji i uchodźstwa oraz materiałów edukacyjnych dla uczniów i nauczycieli.

QUIZ

1. Od jakiego wieku można pracować na etacie?
 - a. od 13 lat
 - b. od 15 lat
 - c. od 16 lat
 - d. od 18 lat

QUIZ

2. Kiedy najwcześniej można kupić lizaka za złotówkę?
 - a. w prawie polskim dla tej czynności nie ma określonego wieku minimalnego
 - b. w wieku 7 lat
 - c. w wieku 10 lat
 - d. w wieku 13 lat

QUIZ

3. Ile trzeba mieć lat, aby zostać radnym/radną?
- a. 16 lat
 - b. 18 lat
 - c. 21 lat
 - d. 30 lat

QUIZ

4. Ile trzeba mieć lat, by móc wstąpić w związek małżeński?
- a. 15 lat
 - b. 18 lat
 - c. 20 lat
 - d. 21 lat

QUIZ

5. Od którego roku życia można zostać skazanym przez sąd karny za popełnienie przestępstwa?
- a. od 13 lat
 - b. od 16 lat
 - c. od 17 lat
 - d. od 18 lat

PRAWO W ŻYCIU MŁODEGO OBYWATELA

ZDOLNOŚĆ PRAWNA

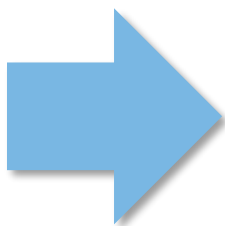
ZDOLNOŚĆ DO CZYNNOŚCI PRAWNYCH

CZYNNOŚCI PRAWNE

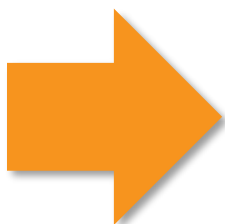
- **Czynności prawne** to **zdarzenia prawne**, które wywołane są świadomie przez uprawnione do tego **osoby fizyczne** (lub **organy osób prawnych**) i mają na celu osiągnięcie określonych skutków w sferze prawa cywilnego, np. przeniesienie własności, rozwiązanie najmu, sporządzenie testamentu.
- Aby tak się stało, osoba musi złożyć oświadczenie woli wskazujące, jakie są jej intencje w danej sprawie. Forma takiego oświadczenia może być ustna lub pisemna, musi być jasna i dla wszystkich zrozumiała.

ZDOLNOŚĆ PRAWNA A ZDOLNOŚĆ DO CZYNNOŚCI PRAWNYCH

ZDOLNOŚĆ PRAWNA

zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków w zakresie prawa cywilnego.

ZDOLNOŚĆ DO CZYNNOŚCI PRAWNYCH

zdolność do aktywnego korzystania ze swoich praw i obowiązków, np. zawierania umów.

ZDOLNOŚĆ DO CZYNNOŚCI PRAWNYCH

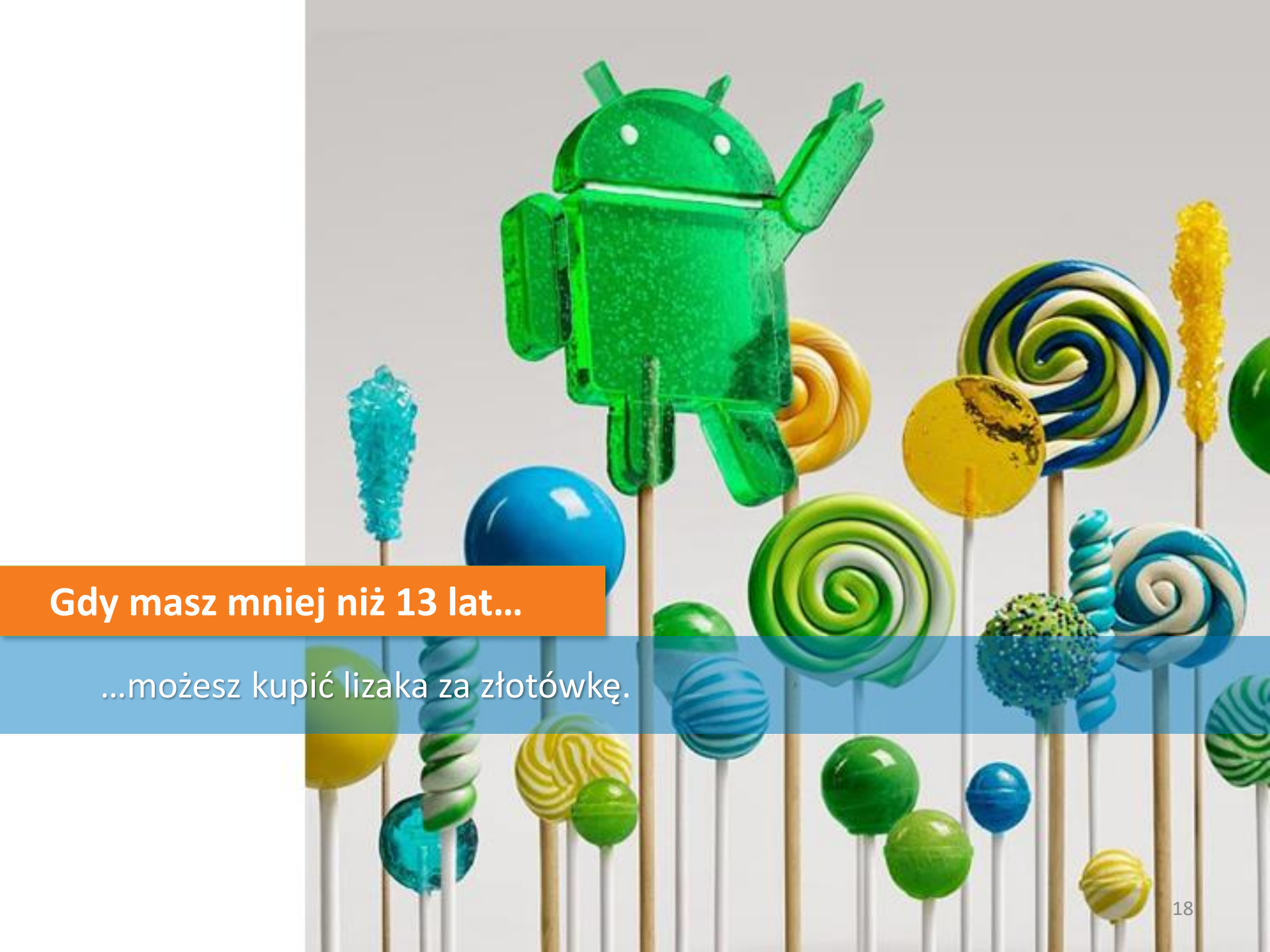

BRAK ZDOLNOŚCI DO CZYNNOŚCI PRAWNYCH

Dzieci do lat 13:

- **nie mają zdolności do czynności prawnych**
- zawierane przez nie umowy są wtedy nieważne (nie dotyczy to jednak prostych, codziennych transakcji, np. kupna chleba czy mleka).

A green Android robot is positioned in the center, surrounded by a variety of colorful lollipops. The lollipops include swirls of blue and white, yellow and white, and solid colors like blue, green, and yellow. The robot is holding a yellow lollipop in its right hand. The background is a light gray gradient.

Gdy masz mniej niż 13 lat...

...możesz kupić lizaka za złotówkę.

OGRANICZONA ZDOLNOŚĆ DO CZYNNOŚCI PRAWNYCH

Dzieci, które skończyły 13 lat:

- mają **ograniczoną zdolność do czynności prawnych**
- na większość zawieranych przez nich umów zgodę muszą wyrazić rodzice
- mogą jednak bez niczyjej zgody dysponować zarobionymi przez siebie pieniędzmi oraz rzeczami oddanymi przez opiekunów do swobodnego użytku.

A photograph of two young women sitting at a wooden desk in a classroom, looking at a laptop. The woman on the left has dark hair and is wearing a blue cardigan over a red and white striped shirt. The woman on the right has long blonde hair and is wearing a red and blue plaid shirt. They are both smiling and looking at the laptop screen. In the background, there are shelves with books and a desk with a laptop and other items.

Gdy skończyłaś 13 lat...

...możesz sprzedać swój stary laptop, który dostałaś od rodziców na urodziny.

Gdy skończyłeś 13 lat...

...za zgodą rodziców lub opiekunów prawnych możesz zaciągać zobowiązanie, ale pamiętaj, że jesteś za nie odpowiedzialny.

RODZINA

ILE WŁADZY MAJĄ RODZICE?

KIEDY MOŻNA WZIAĆ ŚLUB?

KAZUS

Dwunastoletni Staszek po powrocie z obozu harcerskiego oświadczył rodzicom, że wielu jego kolegów z drużyny nie je mięsa, bo zabijanie zwierząt jest okrutne. Z tego powodu i on postanowił zostać wegetarianinem. W rodzinie Staszka wszyscy jedzą mięso. Czy Twoim zdaniem rodzice powinni wziąć pod uwagę zdanie chłopca i respektować jego postanowienie?

ILE WŁADZY MAJĄ RODZICE?

Dziecko aż do 18 roku życia pozostaje pod **władzą rodzicielską**.

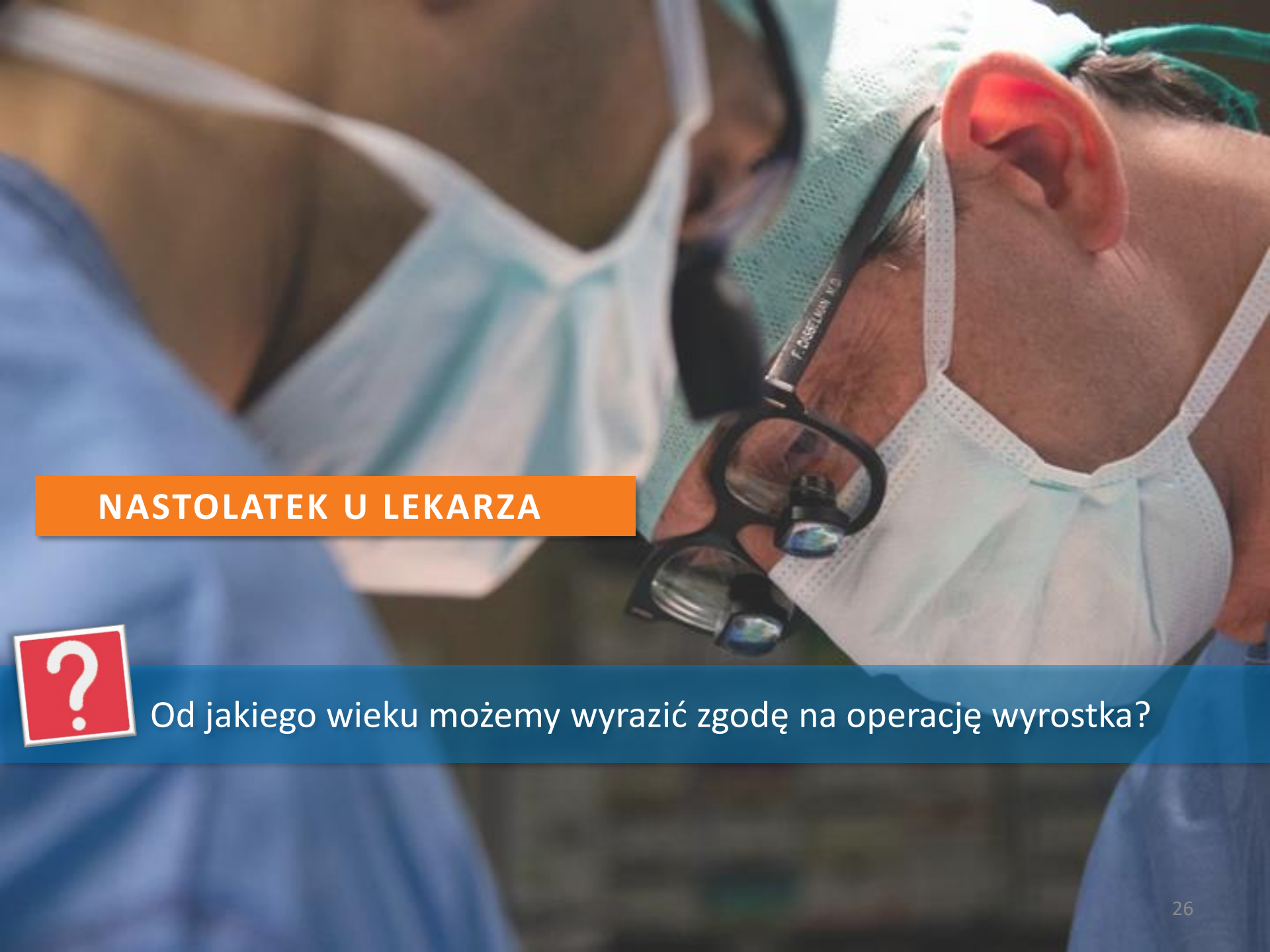
- Rodzice decydują o wszystkich najważniejszych sprawach związanych z dzieckiem (takich np. jak wybór szkoły, wyjazd za granicę, religia itd.).
- Rodzice powinni mieć wspólne zdanie i brać zawsze pod uwagę zdanie dziecka (w zależności od poziomu jego rozwoju).
- Jeżeli rodzice nie mogą się zgodzić w jakiejś istotnej kwestii, wówczas decyzje podejmuje **sąd rodzinny**. Decyzja ta zastępuje wówczas zgodę rodziców.

KIEDY MOŻNA WZIAĆ ŚLUB?

Małżeństwo jest dobrowolnym związkiem mężczyzny i kobiety, którzy osiągnęli odpowiedni wiek i nie są ubezwłasnowolnieni całkowicie.

- Jednak dziewczyna, która ma ukończone 16 lat może wstąpić z ważnych powodów w związek małżeński, jeśli sąd wyrazi na to zgodę (rodzice są tylko pytani o opinię). Wtedy, z chwilą zawarcia związku małżeńskiego staje się pełnoletnia, a pełnoletności tej nie traci nawet, gdyby się rozwiodła.
- Mężczyźni mogą wziąć ślub po ukończeniu 18 roku życia i granicy tej sąd nie może obniżyć.

NASTOLATEK U LEKARZA

Od jakiego wieku możemy wyrazić zgodę na operację wyrostka?

Pacjent w wieku od 16 do 18 lat ma prawo do współdecydowania o swoim zdrowiu. Podjęcie leczenia takiej osoby wymaga uzyskania zgody podwójnej: jego samego oraz jego opiekuna prawnego.

Art. 17 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta

NAUKA

Kiedy nastolatek może przestać się uczyć?

Każdy ma prawo do nauki. **Nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa.** Sposób wykonywania obowiązku szkolnego określa ustawa.

Art. 70 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej

Od rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej (od 7 roku życia) do jej ukończenia dziecko spełnia **obowiązek szkolny.**

Art. 36 ust. 8 ustawy Prawo oświatowe

CZY NASTOLATEK MOŻE ZARABIAĆ?

Młodocianym w rozumieniu kodeksu jest osoba, która ukończyła 15 lat, a nie przekroczyła 18 lat.

Art. 190 § 1 kodeksu pracy

Młodociany nieposiadający kwalifikacji zawodowych może być zatrudniony tylko w celu przygotowania zawodowego.

Art. 191 § 2 kodeksu pracy

Młodociany może być zatrudniony na podstawie umowy o pracę przy wykonywaniu lekkich prac.

Art. 200¹ § 1 kodeksu pracy

BEZ WZGLĘDU NA ZDOLNOŚĆ DO CZYNNOŚCI PRAWNYCH

**MŁODZIEŻY DO LAT 18
PAPIEROSÓW I ALKOHOLU**

NIE SPRZEDAJEMY

MŁODY OBYWATEL

CZYNNE PRAWO WYBORCZE

18 LAT

czynne prawo wyborcze, czyli prawo głosowania w wyborach, mają wszyscy obywatele, którzy ukończyli 18 lat oraz nie są ubezwłasnowolnieni albo pozbawieni praw publicznych

CZYNNE PRAWO WYBORCZE

18 LAT

RADNY

21 LAT

POSEŁ

30 LAT

SENATOR

35 LAT

PREZYDENT

BIERNE PRAWO WYBORCZE

bierność wyborcza, czyli prawo kandydowania w wyborach mają wszyscy obywatele; aby jednak kandydować na posła muszą mieć ukończone 21 lat, na senatora – 30 lat, a na prezydenta – 35

NASTOLATEK W SĄDZIE

KAZUS

Przeczytaj poniższą historię i wyjaśnij, jakie konsekwencje poniosą Staś i Nel.

Siedemnastoletni Staś i jego trzynastoletnia przyjaciółka Nel wybrali się do zoo. Wszystkie zwierzęta bardzo im się podobały, ale słoń najbardziej. Zapragnęli mieć go tylko dla siebie i hodować we własnym ogródku. Pozostali w zoo do zmroku, a następnie pod osłoną nocy próbowali podstępnie wyprowadzić słońca z zoo. Gdy usiłowali przecisnąć go przez dziurę w ogrodzeniu, zostali złapani przez stróża. Zawiadomił on policję. Staś i Nel zostali oskarżeni o kradzież słońca.

NASTOLATEK W SĄDZIE

Odpowiedzialność nastolatków za popełnienie przestępstwa będzie różna w zależności od ich wieku.

- Od siedemnastego roku życia (a nie 18) odpowiada się za swoje czyny jak osoba dorosła przed sądem karnym.
- W przypadku dzieci i nastolatków, które nie skończyły 17 lat (nieletnich), sprawa będzie rozpatrywana nie przez sąd karny, ale sąd rodzinny.

Wprawdzie dopiero od ukończenia 17 lat odpowiada się za przestępstwa jako osoba dorosła, to jednak kodeks karny wprowadza wyjątek od tej zasady i pozwala na sądenie w tym trybie nastolatków, którzy w chwili popełnienia poważnych przestępstw (np. morderstwa) mieli skończone 15 lat. Jeżeli zostanie im uwodniona wina, mogą pójść odbywać karę w więzieniu.

NASTOLATEK W SĄDZIE

Osoby niepełnoletnie w Polsce odpowiadają nie tylko za popełnienie przestępstwa. Mogą stanąć przed sądem rodzinnym za **demoralizację**, a więc np. picie alkoholu, zażywanie narkotyków, ucieczki z domu czy bardzo częste wagarowanie. Sąd może wobec nich zastosować takie same środki wychowawcze jak wobec dzieci, które popełniły przestępstwo.

WARTO ZAPAMIĘTAĆ

ZDOLNOŚĆ PRAWNA – zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków w zakresie prawa cywilnego, w odróżnieniu od niej zdolność do czynności prawnych to możliwość dysponowania swoimi prawami i obowiązkami oraz zaciągania zobowiązań za pomocą własnych działań.

ZDOLNOŚĆ DO CZYNNOŚCI PRAWNYCH – zdolność do aktywnego korzystania ze swoich praw i obowiązków, np. zawierania umów.

Centrum Edukacji Obywatelskiej prowadzi obszerny serwis internetowy dla nauczycieli i uczniów zainteresowanych tematyką społeczną, polityczną i prawną:

koss.ceo.org.pl/wos-do-liceum-i-technikum

Grafika: Agnieszka Czyżowska-Nyka

Rysunki: Julian Bohdanowicz(s. 7),
Piotr Rychel (s. 33, 38)

Ikonki: Maja Rozbicka

Opracowanie prezentacji: Dorota Nawalany

W prezentacji wykorzystano zdjęcie Julia Golis „Wolność wyborów” nadesłane na konkurs „Sfotografuj wolność”, organizowany przez CEO pod honorowym patronatem prezydenta Bronisława Komorowskiego

© Centrum Edukacji Obywatelskiej,
Warszawa 2020

Autorzy tekstów :

Dagmara Woźniakowska-Fajst, Witold Klaus

Źródła tekstów:

Przewodnik obywatelski. Wiedza o społeczeństwie w liceum i technikum – zakres podstawowy. Część 2, Warszawa 2020 oraz podręczniki do WOS-u i materiały edukacyjne CEO

Źródła ilustracji:

Kuba Kiljan (s. 20, 21); Tomasz Kwiręg (s. 30);
Katarzyna Sołtan-Młodożeniec (s. 32);
Flickr.com: (s. 23), Axelle Geelen (s. 26), Kat Grigg (s. 22), Claudia.rahammetan (s. 18), Keith Riley-Whittingham (s. 36); Corel (s. 35)